

A-16253
-3

KALANDUSKOJA TOIMETISED NR. 9
(ABHANDLUNGEN DER FISCHEREIKAMMER)
TALLINN, EESTI

A-16253

**RAHVAPÄRASEID KALASTUSKOMBEID
EESTI-INGERIS**

ÜBER DIE VOLKSTÜMLICHE FISCHEREIBRÄUCHE DER ESTNISCH-INGRIER

E. PÄSS

TALLINN, 1940

V. a.

Prof. Hans Kraussile

lakkeen tetrumisees

2. Pääs.

Tallinn, 30. VIII 40.

A-13253₋₉

KALANDUSKOJA TOIMETISED NR. 9
(ABHANDLUNGEN DER FISCHEREIKAMMER)
TALLINN, EESTI

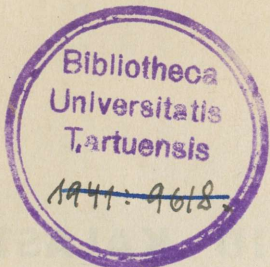
**RAHVAPÄRASEID KALASTUSKOMBEID
EESTI-INGERIS**

ÜBER DIE VOLKSTÜMLICHE FISCHEREIBRÄUCHE DER ESTNISCH-INGRIER

E. PÄSS

TALLINN, 1940

2

126748

Natsionaliseeritud R. Tohver & Ko trükk, Tallinnas 1940

RAHVAPÄRASEID KALASTUSKOMBEID EESTI-INGERIS

Eesti-Ingerit piirab põhja poolt meri, lääne poolt lai Narva jõgi. Peale selle veereb läbi ingerlaste maa — Ingeri tuiksoon — Rosona jõgi, olles kohati idapoolseks piiriks vastu Nõukogude-Venemaad, ühinedes sealpool piiri Luuga jõega. Rosona ühendab laevaliiklusega tähtsamaid Ingeri külasid, nagu Vanaküla, Kallivere, Karstala, Saarküla ja Väiküla, suubudes üsna mere lähedal Narva jõkke. Erilaadiline on Rosona jõgi oma veevooluga, mis suundub kord Narva, kord jälle Luuga jõkke.

Eesti-Ingeri maa-ala keskel asetseb pikuti tore Vaikne järv, mis on ühenduses ühe Rosona haruga ja ulatub järve teises otsas üsna mereni.

Need veekogud võimaldavad ingerlastele siin alalist kalapüüki, mis laiema ulatuse on võtnud merel ja Narva jõe alamjooksudel ning vähe- mal mõõdul Rosona jõel ja Vaiksel järvel.

Merel ja Narva jõel teenivad kalurid üldiselt hästi, eriti lõhe, angerja ning Narva jõel ka silmuloomustega¹, mida osutab seegi, et noodakoh- tade üür iga aastaga on tõusnud.

Arvestades ingerlaste laiaulatuslikke kalapüügivõimalusi võime ole- tada ühenduses sellega ka rikkalikke rahvakombeid. Kuni viimase ajani ei ole aga sellelt alalt mingit ülevaadet avaldatud, mis pidurdab rahva luule võrdlevat uurimist, sest just Ingeri moodustab vahelüli soome ja eesti hõimu vahel.

Käesolev põimik ingerlaste kalapüügikommetest tahab pakkuda jätku siinkirjutaja varem avaldatud rahvakommete trükitud väljaanne- tele: „Ingeri noorik“², „Laulatus ja peiupoolne pulm Eesti-Ingeris“³, „About the Customs at Childbirth among the Ingers and Votes“⁴ ja „Death, Burial and Life beyond the Grave with the Estonian Ingers and the Votes“⁵. Kommete kogumiskohad on märgitud kaardil kolmnurka- dega (Δ) ja külad alla kriipsutatud (vt. 1. joonis).

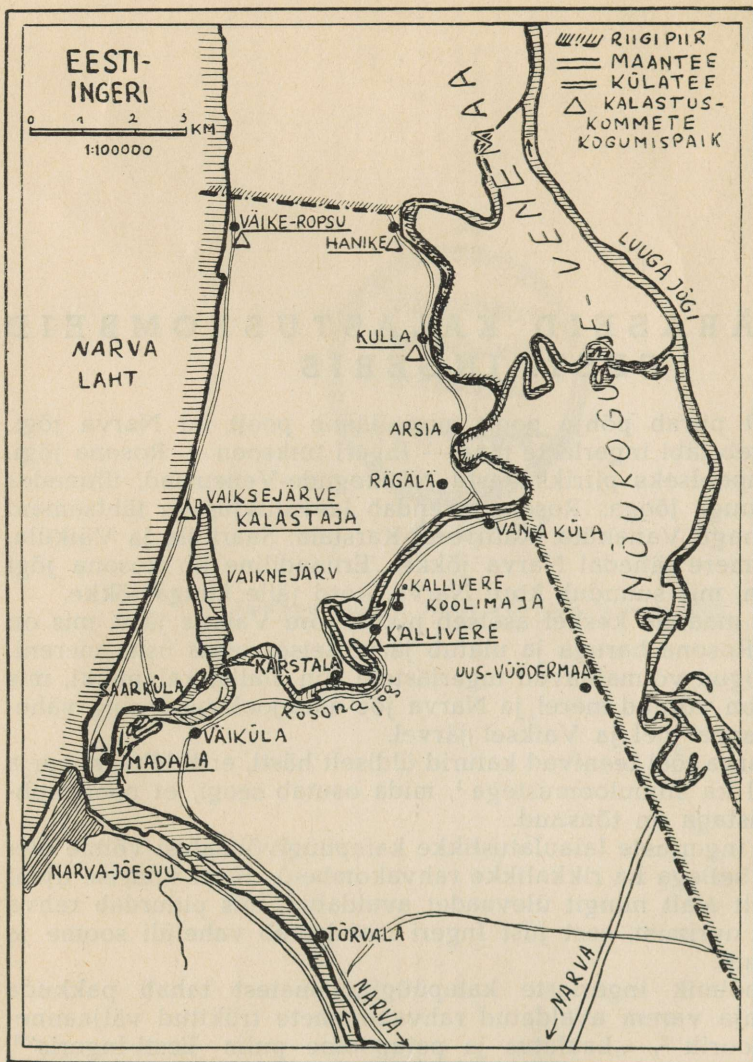
¹ Vt. J. Manninen: Kalapüük. Etnograafilisi märkmeid Eesti Ingerist. ERM aastar. IV, lk. 52—53. Tartu, 1928 ja sama autori „Soome sugu rahvad“, lk. 84—85. Tartu, 1929.

² „Eesti Hõim“ 1932, nr. 4, lk. 54—65.

³ „Kaleviste mail“. Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad III, 1935, lk. 16—33, ja „The Wedding Ceremony and the Wedding Feast at the Bridegroom's Home in Estonian Ingeri“, samas lk. 302—304.

⁴ „Liber saecularis“. Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused XXX, 1938, lk. 538—564 (Ingeri ja vadja lapsesünnikommetest).

⁵ Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat II, 1937, lk. 193—259.

1. joonis.
Eesti-Ingeri.

Ingerlaste kalapüügikombed on ühel hoobil kaluri enda saladus, mida ei taheta ega tohitagi teisele avaldada. Nende saladuste jälile saamist raskendab veel viimasel ajal lahkusuliste keskel järjest enam levinud vaade, et rahva seas kunagi levinud komme on patt ja selle edasilevitamine teisele edasijutustamise kaudu samuti on patt.

Kalapüügi- ja mitmesuguseid muid kombeid on käinud üles kirjutamas Eesti-Ingeris mitmed soomlased, kes oma kogutud ainestiku on viinud Soome. Seetõttu ingerlased on osutanud nende kodusse tulevaile eestlasest korjajatele mõnikord isegi ebalahket kohtlemist ja umbusku, arvates, et eestlased konkureerivad soome kogujatega.

Teatavaks takistuseks siinkirjutajale osutus rahvakommete korjamiseks ebasobiv heinaaeg, mil mõnede kaluritega oli raske kokku saada. Ilmselt annab tunda mõnede vanemate ja vilunumate kalurite asumine teispool piiriraataeda, kuna siinpoolest on hiljem pidanud vastu võtma oma naabritelt venelastest kalureilt üht kui teist võõra rahva kommetest.

Kalurikombed Eesti-Ingeris on mõjustatud nii kalapüügiviisidest kui kalastajaist endist.

Kalapüügiviiside poolest tuleb kõigepealt eraldada kalastamine merel ja Ingeri sisemaa veekogudes. Kui merepüük veel mõnes suhtes meelde tuletab Vaikse järve kalapüügiviise, siis kalapüük Narva jõel on täiesti erinev nii mere- kui ka kõige algelisemast Rosona jõe (vt. 2. joonis) kalastamisest. Püügiviisid erinevad suurelt osalt olenevalt ka kalade liigist. Tähtsamad kalad, keda Eesti-Ingeris püütakse, on: ahvenad, angred (angerjas), hablad (heeringa moodi), hailiviidikad (silk, kutsutakse veel paiguti nimetusega hailid või uklekid, näit. Kulla külas), haued, hebokalad (linask), hülged, kambalad (lest, ainult meres), karussid, kil'kid (kilu, ainult meres), koiravondid (väike kõvera ninaga kala), kor'uhid (tint, norss), lahnad (latik), lohed (lõhi), maed (luts, haruldane meres), merisead, piskunad, raudakalad, siiad, silmud, sinuskid (forellid), sirklikalad (vimb), sorvad, sudakad (koha), särjed, sääünad, turbakad, tursad, ämmatapjad (kiisk, paiguti nimetuseks ogalikud või joršid, mis viimane on vene laensõna). Neid kalu püütakse väga mitmesuguste abinõudega, milledest kõige tavalisemad on noot, võrk ja õng.

Noodapüük osutub tulusamaks, aga ühtlasi ka kulukamaks. Põhja-noodaga püüti sudakaid, kiisku, ahvenaid ja angerjaid. Meres püüti noodaga kõige kaugemal $\frac{1}{2}$ —1 km rannast.

Nooda perasse jäävaid segakalu kutsuti peräkaladeks. Kaval haug läks aina nooda perra. Nooda tiibadele (*makkamille* — *siivet*) jäid jämedad (*sorret*) kalad. Tumakalaks kutsuti särgi ja latikaid.

Merest kisuti noota välja v u r r i või noodapeliga, mille võlli ümber keriti noodaköit. Teist nooda külge lasti Narva jõel tavaliselt vedada hobusel, kuigi mõnikord siin hobune vedas ringi ka p e l i.

Vanal ajal valmistati kalapüügipaate haavapuust, kus keskmine osa põletati õõnsalt välja. Võrke oli peamiselt kahesuguseid: suuremate silmadega siivõrk ja tihedamate silmadega ahvenavõrk. Kuid tunti ka hailiviidiku- (silk), särje- ja lõhevõrke.

Nii noodal kui ka võrgul oli oma märk meres: võrgul olid tavaliselt tohust rullid (*tuohipallot*) peal, nooda märgiks olid korgid (*pullu*) sisselõigatud märkidega (≠) või puust tehtud pakud, Põhja seoti kive, millele oli taotud neli õnarust, kuhu pandi risti paelad.

Vett kõrvaldati paadist nn. noodalipitsaga (*kapaga*). Õnged (*ongenkokka*) olid tavaliselt kohaliku sepa või püüdja enda tehtud. Rahvas uskus, et ostetud õnge otsa kala ei tule. Õngi valmistati mitmes suuruses vastavalt püütava kala liigile. Erilised olid lutsu- (*maekokka*) või hauekongud (*haukikokka*) — kolme- või neljajarulised, neid tavaliselt valmistas külasepp.

Tunti ka põhjaõngega (*perämitta*) püüki, kus ühe nõõri otsa seati 1500 õnge. Õngede otsa seati ussid või r a u d a k a l a d. Selline põhjaõngede kogum lasti vette ühe paadiga, kus noodalauale oli raam peale

2. joonis. Rosona jõgi Eesti ja Nõukogude-Vene piiril.

tehtud. Suuremaid kalu võeti kahvaga (*haami*), mis koosnes kaheharulisest pajuviitsast, mille vahele asetati kanepist võrk.

Külasepa tehtud oli ka västar (*astarkka*), mis oli tavaliselt kolmeharuline, kuna sepp tagus kidad iga haru otsa.

Sageli oli sepal lastud valmistada veel eriline tulease (*arina*), mis seati paadi nurka. Tuleasemele asetati tõrvased kännud, kui kalu püüti tulega. Arina seoti kahe haruga paadi külge, kust üles pandi traat, millega seoti põlevaid tõrvakseid. Tule peale tulnud kalu püüti västraga.

Eriline püüdmisviis oli veel nn. *sikuš*iga, mis valati tinast ja mille all oli kaheharuline õng (*kokka*). Vastav puuvorm oli valmis seatud, mille sisse valati tina. Püüdmisviis oli iseäraline. Pika nõõripalaga lasti selline kalakujuline tinaõng sügavasse vette. Paadi tasakesi veevooluga edasi liikudes lööb paadis olija järskude tõmmetega tinakala lühikese kepilaadilise õngevarrega (*sikušoittaa*).

Meres mõrdu ei tunta. Vitsmõrrad valmistati pajuviitstest, mis olid pletitud männiokstega (*petäjajunka*). Vitsmõrraga püüti jõel või järvel samal ajal kui merel rüsadega.

Rüsa valmistati kuivadest vitstest (*vantti*), mida enne painutamist lasti teatav aeg kuivada. Rüsaga kalapüük toimus kahe mehega. Vees seisis rüsa umbes kaks nädalat. Ainult maru puhul võeti rüsa merest täiesti välja, et kõrge lainetus seda ulgumerele ei kannaks. Rüsade juures käidi kalu vaatamas üle päeva või iga päev. Selleks, et näha, kus rüsad meres asetsevad, pandi merre suured ületõrvatud puust rüsakupud.

Kalu püüti meres veel *m e r e k a t i s k a 'g a*, mis kinnitati merepõhja ankruga. Katiska kujutab endast kasti moodi seadet, mis valmistatud laudadest ja meenutab rüsa.

Kui kalu saadi palju, siis hoiti neid elusalt meres. Kala hoiupaigaks valmistati männipeergudest kast, nn. *vakka*, või kuuselaudadest sump (*sumpu* või *sadka*, viimane tulenenud vene sõnast *sadok*).

Rahvakombed kalastamisel kujutavad ühelt poolt püügiõnne mitmesuguste ennete põhjal, teiselt poolt kaluri saladusi, kalastamismaagiat, kaluripalveid, püügiriistade suitsuga puhastamist nõidusest. Veehaldjalgi oli osa kalade kaitsjana. Kõigist kalapüügikommetest tuleb esile teatav „kurja silma“ kartus ja selle paha vastu võitlemine mitmesuguste abinõudega. Ebaõnn kalastamisel oli rahva arvates sageli kurja silma põhjustatud.

Alljärgnevalt esitame põimiku Eesti-Ingeris 1939. a. kogutud rahvapärastest kalastuskombeist.

Kalastamiskombed Eesti-Ingeris on päritud peamiselt O. A. Mustonen'i ja V. J. Mansikka¹ küsimustikkude järgi².

Püügiõnne ennustamine.

Rahva arvates läheb siidniidist võrku kala paremini kui teistesse. Uks siidivõrk püüdis enam kui neli muud võrku.

Kui kalu püüdes kiisk, säga, ahvenas, lõhi või vimb esimesena saadi, siis loodeti head püüki, sest need olid õnnekalad.

Esimese latiku (*lahna*) saamisel anti nootavedajatele töölistele üks liiter piiridust, et oleks parem püügiõnn.

Kuu keskel oli parem kalaõnn, sest arvati, et „vanal kuul — tühi vakk!“

Kalapõlle ei tohtinud kodus ette panna, see pandi ette ainult rannas, muidu kadus kalaõnn.

Rannarahva arvates saavat põhjatuulega kõige rohkem kalu.

Maatuul ajab kala ka katlast välja, kuna piki randa puhuv tuul toob lõhe randa.

Läänest puhuv tuul oli kalapüügiks parem, kuna edelatuul tõi lõhe randa.

Kalliveres mindi kalu püüdma lõunatuulega, mis tõi kalaloomuse, sest arvati, et põhjatuul viib kalaloomuse minema.

Kallivere külas vanarahvas ennustas: „Põhjatuul andis silgu, külm vesi räime!“

Kui kalale minnes ükski inimene vastu ei tulnud või üle tee ei läinud, siis oli hea õnn.

Kreeka-katoliku usku ingerlased võtsid enne kalale minekut kübara maha ja tegid risti ette, et oleks parem õnn.

Väike-Ropsu külas arvati, et roheline vesi meres oli kalavesi. Siis oli hea püügiõnn.

Kallivere külas arvati, et roheline vesi õitseb nagu kalamari, kus kalu pole. Peale seda, kui tuul roheline korra vee peal randa ajab, tuleb kala.

¹) Taikanuotta eli opas taikojen kerääjille. Kalastus ja kalat. Haltijat, 8—11, 30—31. (Helsinki, 1911).

²) Nendele küsimustele jutustasid järgmised isikud: 1. V. *Habukin*, elukoht Vaiksejärve üksikus talus, 2. *Olga Kaulio* — Kulla külast, 3. *Proua Kajava* — Hanike külast, 4. *Nasto Naabel* — Väike-Ropsu külast, 5. *Maria Naabel* — Madala külast, 6. *Mari Pekkonen* — Kallivere külast, 7. *Simo Parm* — Suure-Ropsu külast Kalliveresse siirdunud, kuna isa on Soikkolast, Nõukogude-Venemaalt, 8. *Valpuri Vohta* (rahvas kutsub „Voro Vappo“) — Kallivere külast.

Kui rüsadel look oli kadakapuust või kuuseoksast, siis oli neil rüsadel parem püügiõnn.

Mõrd valmistati männipeergudest, sest niisuguse mõrraga saadi head kala.

Parema kalaõnne saavutamiseks ja noodavõrkude kaitsmiseks tormi vastu lõigati mõnele noodakorgile peale kahekordne rist.

Kui angerjas otsa tuli, siis ei tähendanud see midagi head.

Kala, mis käega kinni püüti, ei tohitud koju tuua, muidu tõi see kahju kodule.

Kui kala viskas üle noodanööri, siis arvati, et teise loomusega enam kala ei saada.

Õnged valmistati ise, suuremad havile, väiksematele kaladele vähemad. Omatehtud õng tõi kala, kuna ostetud õng tuli tühjalt välja!

Kagutuulega kalu ei püütud, sest sel ajal ei saadud midagi.

Kalliveres (vt. 3. joon.) arvati, et kui kalapüüdjatele tuli vastu mõni emane loom, siis oli kalaõnn parem, kui tuli isane loom, siis halvem.

Püügiõnne rikkumine.

Võõrast inimest ei tohi võtta majasse ega samuti vähetuntud isikut noodapüügile, muidu kaob kaluri majast kalaõnn.

Kui kaluritele naine vastu tuli, siis ähvardati teda jõkke visata, kui kalu ei saada.

Eriti kartsid kalurid kalale minnes vanu naisi, kelledel arvati olevat paha silm. Kui näiteks vanaeit Pukkonen kalale minnes vastu tuli, siis ei maksnud kalale minnagi.

Ule nooda kõie või nooda ei tohtinud naisterahvas astuda, muidu kadus kalaõnn. Narva-Jõesuu suvitajatele noortele tüdrukutele ja naistele on Eesti-Ingeri kalurite poolt tehtud märkusi ja palutud neil kõndida ümber nooda vurri, kuigi see on pisut pikem ja lahtise liivaga tee.

Kalastama minnes ei tohtinud öelda: „Nüüd tuleb palju kalu kui pladiseb!“ Niisugune hooplemine rikkus kalapüügi õnne.

Rahva arvates „paha silm ja võõra kadedus viib kõik kalad jõest!“

Kolm tera soola pandi pange sisse ja kallati see võõrasse püügikohta, öeldes: „Oh kui palju kalu!“

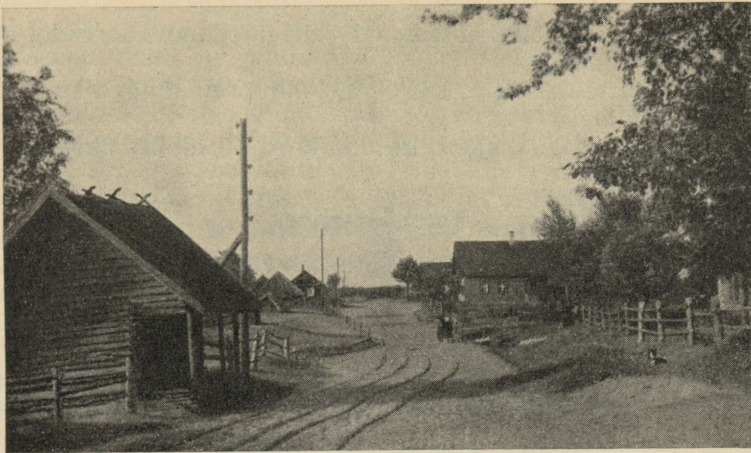
Paha silm võis mõnikord tekitada ka tormise mere. Sellise maru puhul ei saadud muidu merd rahustada, kui heideti püütud kalad merre tagasi.

Rikutud püügiõnne parandamine.

Kes kalale minekul kaluritele vastu tuli, pidi vette heidetama, muidu kalapüügil ei olnud õnne.

Kui püüdes kalu ei tulnud, siis heideti keegi kaaspüüdjaist naistest vette, et paremat kalaõnne saada.

Kui naine üle nooda läks, siis pidi kohe vanduma: „Kuhu sa kurat (perkele!) lähed nüüd!“ Vandumine tõi tagasi rikutud kalaõnne.

3. joonis. Kallivere küla Eesti-Ingeris.

Kui keegi oli hoobeldes rikkunud kalapüügiõnne, siis jälle vannuti: „Mis kurat sa siin räägid! Vaat siin ei tulegi midagi!“ Vandumine parandas hooplemisega rikutud kalapüügiõnne.

Kui mõni vandumisega oli rikkunud kalapüügiõnne, siis toodi apteegist hirmsasti haisevat „kuradi paska“. Ka pandi seda, kui esimest korda kevadel kalale mindi, nooda kõba (*kaarna*) lõhe sisse ja seoti kiinni.

Suitsutamine kalapüügi puhul.

Kalapüügiriistu suitsutati (*savutettii*) enne merele minekut kreekatoliku usuliste suitsupanniga (*laadonkakuppi*), et paremat kalaõnne saada.

Rüsad lasti enne kalapüügile minekut läbi suitsu, siis saadi kalu. Suitsutamata rüsadesse kala ei tulnud.

Kanepisest noodanöörist valmistatud võrke suitsutati, et oleks parem kalaõnn.

Endistel aegadel olid püügiriistadel jõhvnöörid. Neid suitsutati nagu nootagi, öeldes sel puhul: „Inimene on tark, kala on veel targem“, sellega loodeti paremat kalaõnne.

Lant ehk vedel (*uistin*) valmistati ise ja sedagi suitsutati enne kalapüüki parema kalaõnne saavutamiseks.

Talve algul, vahel ka maarjapäeval, suitsutas ja õnnistas vene papp jõesse lõigatud kalapüügiaugud (*apaja*), samuti kalapüügivõrgud, inimesed, veoabinõud jne. Ta pritsis ka õnnistatud vett püügiriistadele. Kalapüügiauke suitsutati niipea, kui vesi jääks külmus ja talvepüük algas. Siis oli kogu rand täis jõesse raiutud auke.

Ostetud õnge põletati sütel ja mõni pidas seda suitsu sees, et püügil kala paremini võtaks.

Luteri usku ingerlased suitsutasid vaid noodapera kevadel enne esimesele püügile minekut.

Kanepist kedratud silgu-, särje- ja lõhevõrgu lõngad suitsutati, mis oli taig õne huvides.

Kalliveres suitsutati kalavõrke üks kord — ainult kevadel.

Vette kastmine.

Kui valminud uut noodaalust vette lasti, siis kasteti vette ka tüürimees (*perämies*). Seda tehti selleks, et noodapüügil parem õnn oleks. Tüürimees pidi oma vette-kastjale viina ostma, muidu ei olnud kalaõnne.

Kalapüügil, kui peremees vette kasteti, pidi ta kastjatele liiku andma. Kui ta liiku ei andnud, ei olnud tal mingit õnne, tema lootsik läks vastu kive katki, lootsiku lauad hakkasid mädanema või kadus kalaõnn.

Kala meelitamine.

Kui võrk oli jões, lõid venelased tärinaga vastu karda, et rohkem kalu tuleks.

Et kalu rohkem saaks, pühkisid mõned rannast leitud luuaga rüsa-põhja. Sellega meelitati kalu rüsassesse.

Ussi ei tohitud õngitsemisel pooleks murda, sest:

„Siis toob teisi kalu kaasa, kui uss oli pikem!“
„Sitte tuopi tulleessa, kun mato olli pitemällä!“

Õngele sülitati ja öeldi:

„Ei tuleks kurat otsa! Ei tuleks perkel otsa!
Ei lähe raagüdesse!“ Ei lähe puutoksee!“

Enne landi vetteheitmist sülitati (*sopotettii*) landi peale, et see kalu meelitaks.

Samuti sülitati ussi peale, et tuleks parem õngitsemise õnn.

Kalad läksid palkide alla või rannaroogu peitu, kust neid aeti mütaga võrku.

Veehaldjas kala kaitsjana.

Rahva arvates olid kalad veekeerises haldja kaitse all.

Veehaldjas arvati halba tegevast, kui teda nähti. Mõnikord kuulutas ta surma või ennustas kalapüügil äpardust, püügiriistade põhja kinnijäämist.

Väliselt oli veehaldjas naise moodi päris vana inimene.

Harilikult tuli veehaldjas kivile istuma. Ta käis naise kujul, kel juuksed olid õlgadel laiali. Ta kadus, niipea kui keegi talle lähemale tuli.

Õhtuti võis kuulda mingisugust luigutamist, mida peeti veehaldja nutmiseks. Selle põhjal arvati, et veehaldjas tahtis saaki.

Pearäti (*korvarätti*) nurka seoti soola ja see visati sinna kohale, kus haldjas haukus.

Kui esimest loomust veeti, siis visati kolm kala tagasi, öeldes: „No haldjale ka peab kala viskama oma jagu!“

„Saa saak ja too teised!“ hüüti, kui visati kalu veehaldjale. Isegi kogu kalasaak visati sel puhul ära, kui ei olnud kalaõnne.

Vüödermaa külas käis keegi Lauga jõel pühapäeva hommikul vara kalu õngitsemas. Haldjas hüüdis kolm korda kaldal: „Ma viskan sind!“ — Õngitseja vastas iga kord: „Viskad, siis viska!“ Siis haldjas viskas hobuse luuga (*raato*) temale, aga tabas ainult paadi reelingut (äärepuud). Paat läks kohe vett täis, kuna õngitseja pääses ja tuli koju jutustama. Õngitseja ei lubanud enam sinna kalu püüdma minna, kuna seal oli haldjas.

Esimene kala.

Püügile asudes viidi esimesed kalad vaestele. Juba enne kalapüügile asumist kodus andis peremees või pereemand toas töötuse, öeldes: „Mis Jumal esimese loomusega annab, see viiakse santidele.“

Esimese nooda tõmbamise ajal jäeti nooda peraots lahti.

Kui esimesel püügil tuli angerjas, siis see lasti kohe tagasi, öeldes: „Seda madu me koju ei vii! Poisid, kui tahate, võtke!“

Esimene kord püügile minnes visati esimene võrgutäis kalu tagasi, siis tuli järgmine kord rohkem kalu.

Esimene kord uue noodaga püüdes visati noodas leiduvad kalad tagasi.

Püügiaeg.

Kesknädalal ja laupäeval tavaliselt kalapüüki ei olnud.

Kui kaselehed olid hiirekõrva suurused, siis oli kõige parajam kalapüügi aeg.

Landi vedamine toimus ainult kevadel, kui veel ei olnud rannaroogu. Õngitsemise parajam aeg oli varahommikul.

Kõige parem aeg õngitsemiseks oli päikese tõusu aeg, kuna päeval kala õnge ei võtnud.

Enne kaerakülvi oli võrguga kalapüük. Võrk pandi rannaroogu, kus kala magas. Pärast kaerakülvi enam võrguga kalu ei püütud.

Viimased mõrrad pandi septembri keskel jumalakuju nimede õnnele ja pärast püüki pandi tänuküünlad kirikus nende kujude alla.

Nelipühi ja sõnnikuveo ajal tehti marjalaskvatele kaladele kadaka-põõsastest tõke (*tokkeet*). Tõkke silmade kohale seati rüsa või võrk. Kalade kudemise ajal oli tõkkepüük tavaline Rosona jõel.

Õhtupoolsel päeval püüti tavaliselt noodaga muud kala, kuna hommikul püüti lõhe.

Ahven tahab päikesepaistelist püüki. Püügiõnn on suur eriti päikese loojumisel.

Kevadel, kui vesi oli segane (*sompelikas*), siis tuli kala rüsa, aga kui vesi selgines (*sirkeni*), siis enam kala rüsa ei läinud.

Sügisel, augustikuus püüti kalu mõrraga, mis juba kevadel oli vette lastud ja väga raskeks leotatud.

Kevadel püüti kalu ka tulega (*tuulastamine* ehk *tuulaalkäynti*), kuna sügisel tulega kalapüüki ei olnud.

Kaluri palve.

Kalur jõel olles tõstis mütsi ja ütles: „Tule, Jumal, abiks!“ Selliselt hüüdsid just luteri usku ingerlased kalapüügil (vrd. Püügiõnne ennustamine).

Püügiriistade valmistamise aeg.

Enne heinaaega tõrvati kevadpäevadel kalapaadid ja seati korda püügiriistu.

Kui uut noota hakati tegema, siis alati sügystalvel ja kevadel tehti valmis. Sellepärast öeldi:

Sügisel lõnga kedrati,	Syksyll(A) rihmo kehrättii,
kevadel noot valmistati!	Kevväll(A) nuottaa laahittii!

Noot kooti linastest või kanepilõngadest.

Kalapüügiriistu, õngi jne. valmistati uuel aastal, mitte vanal aastal. Sel puhul öeldi:

Leivakott vanal aastal,	Leipäsäksi vanha vuotta,
Kalapüünis uuel aastal!	Kalanevvo uutta vuotta!

Kalapüüdja saladus.

Kalu võõrale ei näidatud, vaid lasti kohe paati. — Siis paha silm ei võinud kaladele midagi teha.

Rüsa ei tõstetud võõra nähes veest välja, kuigi kas või tund aega oli paksult kala sees. Nahkpõll pandi kaladele peale, kui muul teel ei saadud püütud kalu peidus hoida.

Paat toodi tagumine pool ees kaldale, et paadi päras olevaid kalu ei nähtaks.

Põll hoiti ikka nooda ja kalade peal. Noodast võeti kalad välja siis, kui rahvas oli ära läinud.

Et vastu tulles naaber või mõnikord oma inimenegi kadedusega ja kurja silmaga viis ära kalaõnne, siis hoiti püütud kalad kusagil peidus!

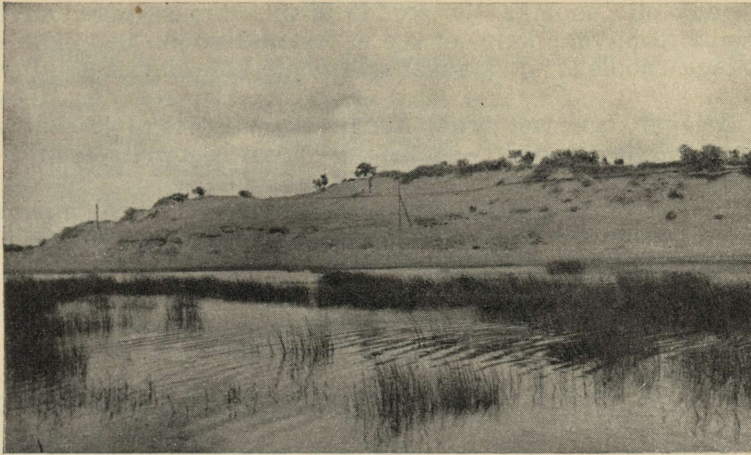
Paha silm võis naabri kalaõnne rikkuda, sellepärast kalu ei näidatud. Parem oli vastutulija puhul kohe tagasi keerata, sest kalu sel juhul niikuinii ei saadud.

Püügikohast toodi kalad salaja ja puhastati (*rookittii*) salajas, hoidudes paha silma nägemisest.

Uudishimuliste tulekul vanaätt ei tõstnud veest rüsa, vaid vaatas alles siis, kui need sealt minema läksid. Küsimusele, kas rüsa kalu ka on, vastas ätt suure hädaldamisega: „Ei ole midagi, ei ole midagi!“

Kalade kavalus.

Havi ja siig on rahva arvates kavalamaid kalu. Kui nooda pera kaldale veetakse, siis havi viimases hädas sageli närib noodasilma katki, kuna siig läheb mõnikord üle nooda korkide merre tagasi.

4. joonis. Kuradimägi Rosona jõe ääres.

Kala ennustajana.

Kui mõni kala, nagu silk, veest välja hüppas, siis pidi tulema häid ilmu või ilmastikumuutus.

Kui hommikul päikese tõusu ajal mõni kala jäasse raiutud kalapüügi-augus sulpsatas, siis ennustati, et sellele paikkonnale tuleb mõni muutus, sõda jne.

Kurat noodas.

Nooda pära keerati kohe tagurpidi ja öeldi: „Aetagu ju kurat tagurpidi! (Aettaku ju perkelä takuperi!)“, kui see kuhugi kinni takerdus. Rosona jõe ääres oli ka vastava nimega mägi (vt. 4. joonis).

Ühispüük.

Kui kalu püütakse noodaga, siis vajatakse selleks viis kuni kuus meest.

Kuue mehe puhul kaks meest lappavad noodatiiba ja neli meest tõmbavad noodapera. Nii läheb töö hästi hõlpsasti.

Viie mehe puhul tuleb noodatiib ühes kogu noodaga lapata, mis võtab palju aega.

Mõnikord omasid ühist noota neli peremeest. Sel juhul läks noodale igast perest kaks meest.

Kui noodapüügile mindi, siis oli kaluri tohumärss noodapära viskaja seljas.

Noot ise oli rannas vabe peal, kuna noota kodus ei peetud ja noodaküüni endisel ajal ei olnud.

Uhispüük oli „pooleks“ ja „kuude viisi“, viimase puhul suvekuudel saadi mõnikord niivähe kalu, et see ei tasunud nooda tegelikke kulusid. Noodaga „pooleks“-püüdmisel said poole kalasaagist püüdjad, poole „noot“.

Kalad jagati suuruse järgi. Keegi läks ukse taha ja pidi vastama küsimusele: „Kelle see on?“ — „See on Paavo!“ „Kelle see on?“ — „See on Matisel!“ jne. Nii jaotati kõik kalad omavahel.

„Kuude viisi“ noodaga püüdmisel maksti noodaperemehe poolt püüdjatele ainult rahapalka, umbes 30 krooni kuus, kuna siis püüdja noodaletulija kalasaagist osa ei saanud.

Peraviskaja noodapüügil oli kõige suurem kalamees ja tavaliselt ka kõige vanem kalur. Kuhu peraviskaja tahtis, sinna noot pandi.

Peraviskaja pidi nooda ise oma käega vette viskama, kuna siis oli kõige suurem kalaõnn.

Talvel püüti noodaga jääaukude kaudu (*avanko*) kalu altpoolt jääd.

Kalade soolamine.

Esialgu pandi kalad kergesse soola (*riimasuola*), kus nad seisisid kaks päeva kodus püti sees, et veri ära tõmbuks.

Peale kalade kerges soolas seismist pandi need kas laudade peale kuivama või pandi teist korda, nüüd juba täissoola, kus kala seisis üks aasta tarvitamiskõlvulisena.

Kuivatatud kaladest valmistati kapakala (viieliitriline nõu) või pandi need vakka vähese soola sisse. Kuivatatud kalad seisisid nõudes kas või kaks aastat tarvitamiskõlvulistena.

Kui esimest korda kalapüügile mindi, siis kalurid olid toas põlvili maas ja loeti kaluri palve.

Kalakudemise ajal öeldi kalamehele, kes tahtis siis magada:

„Ära nüüd mees maga,	„Älä nyt mies makkaa,
Ei ole kuuks kala kudemist	Ei ole kuuks(I) kalankuttu,
Nädalaks neuu pulmi!“	Neteliks(I) neion häitä!“

Kui laisk mees oli töö ajal õngitsemas, siis öeldi:

„Laisk mees suvel kalu õngitseb,
Talvel vihas kiukal istub ja ennast kougib!“ —

„Laiska mies kessääll(Ä) kaloja onkii,
Talvil vihass(A) kiukaal istuu ja itseätä konkii!“

Kirjandust.

- Blumberg, G. Wette waim und Wette ema. Quellen und Realien des Kalwipoeg nebst Varianten und Ergänzungen 26. (Tartu 1869).
- Eesti Entsüklopeedia: Ahti I 145, veevaimud II 802, kala IV 323.
- Eisen, M. J. Haldijad. Eesti Üliõpilaste Seltsi album III 81—88. (Tartu 1895).
- „ Maksamerelised. Jõulu-Leht 1901, 38—40.
- „ Ahikotused. Eesti Üliõpilaste Seltsi album VI 85—97. (Tartu 1901).
- „ Merelehmad. Jõululeht 1905, 27—28.
- „ Soome-Ugri rahvaste veejumalused. Eesti Kirjandus VIII 386—371. (Tartu 1913).
- „ Miks vähid vette saivad. Miks rikkad räimi ei söö. Miks lestakalad ühelt poolelt ilma lihata on. Miks kamelikala suu viltu on. Miks? 34—35. (Tartu 1913).
- „ Väinalised. Eesti Kirjandus IX 84—90. (Tartu 1914).
- „ Kalaisa. Eesti mütoloogia I 103. (Tartu 1919).
- „ Kalajumal. Eesti uuem mütoloogia. Eesti mütoloogia II 16. (Tartu 1920).
- „ Kala ohver. Kala õnn. Esivanemate ohverdamised. Eesti mütoloogia III 35, 50, 63, 107. (Tartu 1920).
- „ Näkiraamat. Arutused ja jutud näkist. Teine täiendatud trükk. (Tartu 1922).
- „ Kala. Kalamees. Kalapüügi-riistad. Eesti vana usk. Eesti mütoloogia IV 8, 31, 39, 55, 68, 83, 97, 118, 125, 166, 175, 197, 231, 236—237, 278—282. (Tartu 1926).
- „ Kala. Eesti vanasõnad 99. (Tartu 1929).
- Forselius, Johann (=>Boecler, J. W.) Ajast ja päevadest. Von Zeit und Tagen. Teistest asjadest. Von andern Dingen. Eesti Kirjandus IX. Lisa 27, 36. (Tartu 1914).
- Ganandcr, Christfrid Thomasson. Meer-Götter. Meer- und Flusz-Götter. Finnische Mythologie. (Tõlkinud Christian Jaak Peterson). Beiträge zur genauern Kenntniz der ehstnischen Sprache XIV 65—69, 79—81. (Pärnu 1822).
- Holmberg [Harva], Uno, Die Wassergottheiten der esten. Die Wassergottheiten der finnisch-ugrischen Völker 160—191. (Helsinki 1913).
- Holzmayr, J. B. Osiliana II 25—26, 54. (Kuressaare 1868).
- Jung, J. Eesti rahva vanast usust, kombedest ja juttudest. Kodumaalt nr. 6. (Tartu 1879).
- Jõgever, J. Vetevald. Vetevaim. Veteema. Veteüigad. Uppunud inimesed. Näkid. Vete rändamine. Eesti muinasjutud koolidele 40—53. (Tartu 1924).
- Kallas, O[skar]. Lutsi maarahvas. Suomi III 12, 85 nr. 26. (Helsinki 1894).
- „ Meresaks ja karjus. Järve ellä. Kaheksakümmend Lutsi Maarahva muinasjuttu. Achtzig Märchen der Ljutziner Esten. Verh. GEG XX 2, 234, nr. 8. Vrd. ka nr. 6 jt. (Tartu 1900).
- Kreuzwald, Fr. R. Näkineitsi. Mereneitsike ja Palmse herra. Eestirahva ennemuitedes jutud 157—167, 321—322. Tõist korda trükitud. (Tartu 1875).
- Kunder, J. Kala-kudu. Lesta-kala. Vetevaimud. Eesti muinasjutud. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat XVII 2. vihk, lisa 21—22, 3. vihk, lisa 57—63. (Tartu 1889, 1890).
- Kõrv, Jakob. Meie esivanemate vee-usust ja vee-jumalatest. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat VI 49—54. (Tartu 1878).
- „ Eesti rahva muistejutud ja vanad kõned 36, 47—49, 52. (Viljandi 1881).
- Loorits, Oskar. Meri, jõgi, järv, kaev j. t. Liivi rahva usund I 111—209. (Tartu 1926).
- „ Gedanken-, Tat- und Worttabu bei den Estnischen Fischern. (Tartu 1939).
- „ Endis-Eesti elu-olu. (Tallinn 1939).
- Luce, J. L. Wahrheit und Muthmassung 45—121. (Pärnu 1827).
- Reimann, W. Eesti muinasusk. Eesti Üliõpilaste Seltsi album V 84. (Tartu 1900).
- Russwurm, C. Wassergeister. Eibofolke II 251—255. (Tallinn 1855).
- „ Sagen aus Hapsal, der Wiek, Osel und Runö 93—94, 183. (Tallinn 1861).
- Ränk, G. Eesti nootkondadest. Kalanduskoja toimetised nr. 4, 1—11. (Tallinn 1938).
- Sirelius, U. T. [<O. Kallas]. Die Sperrfischerei bei den esten. Über die Sperrfischerei bei den Finnisch-Ugrischen Völkern 321—325. (Helsinki 1906).
- Трусманъ, Юрий. Введение христианства въ Лифляндии 98. (С.-Петербургъ 1884)
- „ Полувърцы Псково-Печерскаго края. Живая Старина I 31—62. (С.-Петербургъ 1890).
- Wiedemann, F. J. Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten 418—419, 432—433, 445—446, 448, 470, 487. (Petersburg 1876).
- Wilberg [Vilbaste], G. Kalapüügist endistel aegadel. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat I 120. (Tartu 1925).

R É S U M É

Über die volkswümliche Fischereibräuche der Estnisch-Ingrier.

Verfasser veröffentlicht erstmalig eine Übersicht der von ihm im Jahre 1939 gesammelten Materialien zur Kenntnis der Fischereibräuche der Estnisch-Ingrier; zugleich werden auch die Fischfangmethoden ethnographisch beschreiben. Die Aufzeichnung des ganzen Materials erfolgte in Estn.-Ingrien auf Grund der Fragestellung von O. A. Mustonen und V. J. Mansikka. Die Befragten, 8 Personen, stammten aus 6 gesonderten Ortschaften, nämlich: aus Kallivere — 3, aus Kulla — 1, aus Hanike — 1, aus Väike-Ropsu — 1, aus Saarküla (einem Fischergehöft am Vaiknejärv-See) — 1 und aus Madala — 1.

Estnisch-Ingrien ist umgrenzt vom Finnischen Meerbusen, dem Narva- und Rosona-Fluss und bietet daher zur Ausübung der Fischerei gute Gelegenheit. Das wird noch mehr begünstigt durch das Vorhandensein des Vaiknejärv-Sees. Am wichtigsten für die Bewohner ist aber der Meeres- und Narva-Fluss-Fischfang. Der Meeresfang unterscheidet sich methodisch von der Binnengewässer, nur hat er manche Züge mit dem des Vaikne-See-Fanges gemein. Der Fischfang in Narva-Fluss unterscheidet sich sowohl vom Meeresfang, wie auch von dem im Rosona-Fluss. Die jeweils zur Anwendung kommende Fangmethode ist natürlich abhängig von der Fischart. Von letzteren sind von Bedeutung: Barsch, Hecht, Schleie, Flunder, Strömling, Sprott, Stint, Brassen, Lachs, Forelle, Zährte, Zander, Plötze, Aland, Dorsch und Kaulbarsch.

Als kostspieligster, dafür aber auch ergiebigster Fang ist der Wadenfang zu nennen. Der Fang mit dem Stellnetz ist weit verbreitet. Die Maschenweite ist abhängig von der zu fangenden Fischart. Bekannt sind Barsch-, Strömlings-, Plötzen- und Lachsnetze.

Der Volksglaube behauptet, dass der Fisch einen gekauften Angelhaken nicht nimmt. Darum fertigt man selbst Angelhaken an. Bekannt sind grosse, drei- bis vier-spitzige Haken für Quappe und Hecht; ferner die Grundschnur mit bis zu 1500 Angelhaken. Bekannt ist hier auch der Fang mit dem Speer bei künstlichen Licht. Auch der Sper und die Unterlage für das Feuer müssen vom eigenen Dorfschmied angefertigt sein. Auch die Zuckangel findet Verwendung. Der Fang mit Reusen erfolgt nur in den Binnengewässern. — Ihre Fischereibräuche versuchen die Ingrier geheim zu halten, damit die Bräuche nicht ihren Wert verlieren. In letzter Zeit ist bei Anhängern religiöser Sekten die Vorstellung entstanden, dass die Auswendung wie auch das Wiedergeben der alter Bräuche sündhaft ist.

Die Fischereibräuche beziehen sich hauptsächlich auf die Voraussage des Fangglückes und sind verbunden mit verschiedenen angeblichen magischen Kräften, welche sich in Gebeten, beim Reinigen der Geräte u.s.w. auswirken sollen. Bei all dem spielt sogar die Wasserfee als Beschützerin der Fische eine gewisse Rolle.

In allen Fischereibräuchen äussert sich die Furcht vor dem „bösen Auge“, welchem gewöhnlich das Unglück beim Fischfang zugeschrieben wird u. gegen welches mit den verschiedensten Mitteln gekämpft wird. In manchen Fällen treten Fische selbst als Voraussager auf. Eine Gruppe für sich bilden volkstümliche Fischereibräuche, welche mit dem Gemeinfang u. dem Salzen der Fische verbunden sind.

Abbildungen: Abb. 1. Karte von Estnisch-Ingrien. Abb. 2. Der Rosona-Fluss an der estnisch-russischen Grenze. Abb. 3. Das Dorf Kallivere in Estn.-Ingrien. Abb. 4. Der Berg Kuradimägi in Estn.-Ingrien.

Täiendatud äratrükk kuukirjast „Eesti Kalandus“ nr. 2—4/5 — 1940.
Ergänzter Sonderabdruck aus der Monatschrift „Eesti Kalandus“ Nr. 2—4/5 1940.

A
132 53
9
1267481

KALANDUSKOJA TOIMETISED (ABHANDLUNGEN DER FISCHEREIKAMMER)

- Nr. 1. **Edv. Reinvaldt.** Eesti kalahautamisasutused (Die Fischbrutanstalten Estlands). Tallinn, 1937.
- Nr. 2. **R. Indreko.** Muinasaegsest kalandusest Eestis (Über die vorgeschichtliche Fischerei in Estland). Tallinn, 1937.
- Nr. 3. **R. Voore.** Andmeid meriforelli toidu kohta Keila jões löhe kudemise ajal (Daten über die Nahrung der Meerforelle im Keila-Fluss während der Laichzeit des Lachses).
L. Rübenberg. Rääime keemilisest koosseisust (Über die chemische Zusammensetzung des Strömlings). Tallinn, 1938.
- Nr. 4. **G. Ränk.** Eesti nootkondadest (Von den Zugnetzgemeinschaften in Estland). Tallinn, 1938.
- Nr. 5. **R. Voore.** Andmeid Laguja oja jõeforelli kohta (Daten über die Bachforelle des Laguja-Baches).
Rich. Treimann. Linnuroni (*Ligula intestinalis* L.) levimisest Tamulas (Die Verbreitung des Riemenwurmes im Tamula-See).
— Tuttpütt (*Podiceps cristatus* L.) linnuroni kandjaks Tamulas (Der Haubensteissfuss als Träger des Riemenwurmes im Tamula-See). Tallinn, 1938.
- Nr. 6. **R. Voore.** Pangodi järvest (Vom Pangodi See). Tallinn, 1938.
- Nr. 7. **R. Voore.** Andmeid mudamaimu kohta (Daten über das Moderlieschen).
Edv. Reinvaldt. Meriforellist (Einiges über die Meerforelle). Tallinn, 1938.
- Nr. 8. **R. Voore.** Peipsi räabisest (Über die kleine Maräne des Peipsi-Sees).
V. Voore. Kalade parasiitidest ja nende esinemisest Eestis (Über Fischparasiten u. deren Vorkommen in Estland). Tallinn, 1939.
- Nr. 9. **E. Päss.** Rahvapärased kalastuskombeid Eesti-Ingeris (Über die volkstümliche Fischereibräuche der Estnisch-Ingrier). Tallinn, 1940.